

se, kako smo vidjeli. Blaž Jurišić.¹⁵ Hoćemo li mu se još jednom, ovaj put ne privremeno, i mi vratiti? Prije bilo kakve odluke valjalo je upoznati povijest naziva *slovnica*. Stoga su i nastali ovi reci. Hrvatski je jezik oduvijek radije stvarao nego preuzimao, ali se uvijek nisu jednoglasno prihvaćale novine, pa se i u ovom slučaju može očekivati podijeljenost. Gramatičko (slovničko) nazivlje ostat će i dalje glavninom grčko-latinsko i ne bi ga trebalo po svaku cijenu zamjenjivati, a još manje zabranjivati. To, naravno, vrijedi i za druga znanstvena područja. U znanstvenome je jeziku nemoguće izbaciti sve posuđenice. Pri njihovoj zamjeni hrvatskim nazivima valja imati razumnu mjeru da se ne poremeti jezična komunikacija. Ima još nešto o čemu valja voditi računa. Premda u znanstvenome nazivlju nije poželjna istoznačnost (kao ni višeznačnost), mora se dopustiti i određen broj istoznačnica (sinonima). Za školske potrebe poželjnije je upotrebljavati hrvatske nazive, a znanstvenicima valja ostaviti slobodu da u svojim radovima oдаберu iz sinonimnoga niza ili posuđenicu ili domaći naziv.

SAŽETAK

Branka Tafra, Zavod za hrvatski jezik HFL, Zagreb

UDK 801.3:001.4:815.621:stražni članak

primljen 20. siječnja 1993., prihvaćen za tisak 15. ožujka 1993.

The new old term *slovnica*

Summary

The history of the term *slovnica* has been presented. It represents the Croatization of the Greek term for grammar.

O NEKIM IMENIMA ZEMALJA

Alemko Gluhak

I. APHAZIJA

Danas se ratuje i u Aphaziji, autonomnoj republici na sjeverozapadu Gruzije, na Crnom moru. Gruzija bi htjela uspostaviti svoju vlast u tom području, a separatističke snage htjele bi Aphaziju odvojiti od Gruzije. - Gruzija ima više od 5 100 000 stanovnika (Gruzijci čine oko dvije trećine); od toga u Aphaziji živi nešto više od desetine (512 000). Aphazija obuhvaća oko osminu površine Gruzije (8700 od 69 000 km²).

15 Zapravo je godinu dana prije Jurišićeve *Slovnice* izišlo prerađeno izdanje gramatike Josipa Florschütza pod hrvatskim nazivom, iako su prijašnja izdanja nosila u naslovu naziv *gramatika*.

Za Aphaze se zna od I. tisućljeća pr. n. e. Potkraj I. st. tim je područjem vladao Rim. U razdoblju od VII/VIII. do pred kraj X. st. Aphazija je samostalna, poslije toga dio Gruzije, u XVI. st. opet nezavisna. Od XVII. st. do 1810. njome je vladala Turska, poslije toga potpala je pod Rusiju. U ožujku 1921. uspostavljena je sovjetska vlast, uskoro proglašena republika, koja je već koncem iste godine pripojena Gruziji (ta je 1922.-36. bila dio Zakavkaskе Federacije, a od 1936. republika SSSR-a). Od 1931. Aphazija je autonomna republika unutar Gruzije.

83 000 Aphaza čini samo oko 16% stanovništva Aphazije; ostalo su Gruzijci, Rusi, Armenci, Grci, Ukrajinci i drugi. Nekoliko tisuća Aphaza živi u Turskoj te u Rusiji i drugdje.¹ Aphaski narod govori jezikom koji spada u aphaskoadigejsku (zapadnu) skupinu sjevernokavkaskе jezične porodice.²

U hrvatskim se novinama i časopisima ime Aphazije i Aphaza pišu *Abhazija*, *Abhazi*, a pridjev *abhaski* (ali nitko ne piše "abhazski"). Isto je tako i u *Općoj enciklopediji*.³ Svaki čovjek koji je zaista pismen u hrvatskom jeziku - vidi da se tako ipak ne treba pisati, jer nije riječ o osobnom imenu, imenu grada i sl. Imena zemalja i njihovih stanovnika prilagođavaju se hrvatskom jeziku i pišu se po hrvatskim pravopisnim pravilima. Tako imamo na primjer egzonyme *Italija*, *Kanada*, *Čile*, *Urugvaj*, *Irak*, *Vijetnam* itd., a ne "Italia", "Canada", "Chile", "Uruguay" (ali tako pišemo ime rijeke), "Irāq", "Viêt-nam", kako se piše na glavnim jezicima tih zemalja. Također, ne bi bilo hrvatski da pišemo "Canadani", "Chilci", "Chileanci" i sl.

Zbog pravila o pisanju u skladu s jednačenjem suglasnika po zvučnosti⁴ očito je da bi bilo bolje pisati *Aphazija*, *Aphazi*. Nije potrebno pisati ta imena na onaj drugi način jer se ne radi o izbjegavanju obilježavanja "jednačenja suglasnika zbog jasnoće" "u novijim složenicama" i "u nekih imenica stranog podrijetla i u njihovim pridjevima."⁵

1 Podaci o stanovništvu jesu iz 1982; procjenjuje se da danas Aphaza ima više od 91 000.

2 Sjevernokavkaska je jezična porodica dio sinokavkaskе natporodice, koju čine porodice sinotibetska (jezici kineski, tibetski, burmanski itd.), nadene (u Sjevernoj Americi: tlingit, hajda, navaho, kajova itd.) te baskijski i još neki (možda i izumrli sumerski). Sinokavkaska je natporodica, s još nekoliko natporodica, u dalekom srodstvu s nostratičkom, u koju spada indoevropska jezična porodica (u kojoj je slavenska skupina). - Sjeverozapadni kavkaski jezici jesu aphaski, abazinski, adigejski, kabardinočerkeski, ubiški i izumrli hatski.

3 Usp. to kako se u *Enciklopedijskom rječniku lingvističkih naziva* R. Simeona (I, Zagreb 1969) u natuknici *aphaski* upućuje na *abhaski*, a onda se u toj natuknici spominju još *aphaski*, *apsavski* (što je očito načinjeno od *Apsva). - Pridjev *abhazijski* (u značenju i "koji se odnosi na Aphaze" i "koji se odnosi na Aphaziju") jest u A. Flaker, *Književnost drugih kavkaskih naroda*, u knj. *Povijest svjetske književnosti*, knj. 7 (ur. A. Flaker), Zagreb 1982, str. 621.

4 V. npr. S. Babić, B. Finka, M. Moguš, *Hrvatski pravopis*, Zagreb¹1971, ²1990, t. 206.

5 Isto, t. 208. - Naime, ne radi se o riječima kao *adhezija*, *podtajnik*, *subpolaran*, *gangster*, *plebs*, *Habsburgovci* i sl., ili o prezimenima i imenima mjesta kao *Kadžić*, *Josipdol* i sl., što je tamo navedeno.

Sámo ime Aphazije i Aphaza dospjelo je u naš jezik iz ruskoga *Abxázija*, *abxáz*, *abxázec* (tako su iz ruskoga npr. i engl. *Abkhazia*, franc. *Abkhazie*). U ruski je jezik ime došlo posredstvom drugih jezika, usp. gruzij. *apxazi*, armen. *apxaz*, tur. *abhâz*. Izvor takvih oblika jest aphasko *aápshua*.⁶ U današnjem aphaskom standardnom jeziku Aphazi se nazivaju *apswa*.⁷

Kako je riječ o dvama imenima za koja se može reći da su u hrvatski jezik već primljena iz trećeg jezika (kao što je naše *Finska* načinjeno prema nefinskom imenu, usporedi šved. *Finland*, njem. *Finland* itd., prema finskom imenu za Finsku *Suomi*), možemo ih ostaviti kakva jesu. Time bi se sačuvala sličnost i s imenom za Aphaziju i Aphaze u drugim jezicima. Promjena na oblik bliži izvornom, npr. na "Apsva", mn. "Apsve", bila bi prevelika. Jedino što je potrebno jest da se pripazi na to da pisanje bude u skladu s hrvatskim pravopisom.

Dakle *Aphazija*, a ne "Abhazija". - Također: *Aphâzija*, *Àphaz* "pripadnik aphaskog naroda" (mn. *Aphâzi*), *Aphâzijac* "stanovnik Aphazije", *àphaskī* "koji se odnosi na Aphaze", *aphâzijskī* "koji se odnosi na Aphaziju".

2. AZERBAJDŽAN

Ponekad se u našim javnim glasilima zemlja smještena na jugozapadu Kaspijskog mora i dijelu Kavkaza naziva *Azerbejdžan*. To je ime manje točno nego *Azerbajdžan*. Najvjerojatnije je oblik s *-ej-* nastao pod utjecajem njemačkog pisanja: *Aserbeidschan* (ali i u njemačkom je uobičajeno pisanje *Aserbajdschan*). - U hrvatskim se školskim i drugim zemljopisnim atlasima redovito piše *Azerbajdžan* (i *Azerbajdžanska SSR*), osim npr. u Školskom atlasu za nastavu zemljopisa u osnovnoj školi za V., VI., VII. i VIII. razred (Zagreb 1976.) i u Zemljopisnom atlasu *Zemlja i ljudi za osnovnu školu* (Zagreb 1983.), gdje se može pročitati *Azerbedanska SSR*, što se očito provuklo zbog nečijeg nemara.

Azerbajdžanci su turkojezični narod.⁸ Ima ih više od dvanaest milijuna, od čega nešto više od trećine živi u Azerbajdžanu, nešto manje od polovice na sjeveru Irana (ti se krajevi nazivaju onda perzijskim, iranskim ili južnim Azerbajdžanom), a ostali žive u susjednim zemljama i drugdje: u Gruziji, Armeniji, Rusiji, Kazahstanu, Uzbekistanu i Turkmeniji.

6 M. Fasmer [M. Vasmer], *Étimologičeskij slovar' russkogo jazyka, Tom I*, Perevod... O. N. Trubačeva, Moskva 1986, str. 57.

7 K. V. Lomtadize, *Abxazskij jazyk*, u knj. *Jazyki narodov SSSR, Tom IV: Iberijsko-kavkazskie jazyki*, Moskva 1967, str. 101; M. A. Kumaxov, A. K. Šagirov, *Abxazo-adygskie jazyki*, u knj. *Jazyki Azii i Afriki III*, Moskva 1979, str. 133.

8 Azerbajdžanski jezik spada u turkijsku porodicu, a u njoj je u istoj skupini u kojoj su turski i još neki jezici.

Područje Azerbajdžana bilo je u I. tisućljeću pr. n. e. pod vlašću Medije i Perzije. Neko je vrijeme dio bio uključen u državu Aleksandra Makedonskog. Oko 330. g. pr. n. e. u Sjevernoj ili Maloj Mediji za satrapa je postavljen Atropatēs, i krajevi pod njegovom vlašću počeli su se nazivati Medijom Atropatenom ili samo Atropatenom. Smatra se da je s vremenom iz toga imena nastalo današnje ime Azerbajdžana.⁹ - U VII. stoljeću zavladaju Arapi i donose islam, a u XI. stoljeću doseljavaju se turkojezična plemena (a nekih je bilo još i prije). Počeci azerbajdžanskog naroda jesu u razdoblju XI.-XIII. st. Različite države nastajale su i nestajale na tim područjima, mijenjala su se vrhovništva i vlasti. Od kraja XVIII. st. azerbajdžanskim područjima počinje vladati Rusija. Nakon oktobarske revolucije i Azerbajdžan je postao sovjetskom republikom, 1920., koja je od ožujka 1922. do 1936. u sastavu Zakavkaskе Federacije (u njoj su još Gruzija i Armenija), a ta je u prosincu iste godine postala dio SSSR-a. Od 1936. Azerbajdžan je bio jedna od saveznih republika SSSR-a. Danas je nezavisna republika.

U kulturi Azerbajdžanaca veliku su važnost imali arapski i perzijski jezik. Starije perzijsko ime za Azerbajdžan bilo je *Āturpātākān*,¹⁰ mlade *Adarbadegān*. Iz toga je poteklo arapsko ime iz kojega je onda i azerbajdžansko *Azārbaižān* (azerbajdžanskom se ćirilicom to piše *Азәрбајҹан*). Usput budi rečeno, u turskom je jeziku gotovo isto: *Azerbaycan*. Sami Azerbajdžanci sebe zovu *Azārbaižānylylar*, *Azārilār*. - Kao jedna usputna zanimljivost: npr., jedan naslov na azerbajdžanskom (u transliteraciji s azerbajdžanske ćirilice)¹¹ jest ovakav: *Azārbaižān dilinin grammatikasy*, što znači "Gramatika azerbajdžanskog jezika".

Dakle bolje je *Azerbajdžān*, gen. *Azerbajdžāna* - s čuvanjem mjesta naglasaka kako to već bude u egzonimima - i *Azerbājdžān*, gen. *Azerbajdžāna*.¹² Stanovnik Azerbajdžana jest *Azerbajdžānac*. To je i naziv za pripadnika azerbajdžanskog naroda, za kojega se može reći i *Āzer*, mn. *Azēri* (prema azerb. *Azār(i)*, usp. i tur. *Azeri* "Azer-(bajdžanac)"), pa bismo u hrvatskom jeziku imali pridjeve i *azerbajdžānskī/azerbājdžānskī* i *azērskī/āzerskī*.¹³

9 U imenu tog satrapa jest stiran. **āθra-pāt-* "čuvar vatre" (ili **āθra-pati-*). Po drugom tumačenju staro ime Azerbajdžana sadrži isto staroiransko **āθr-* "vatra" (jer su prije Turkijaca tamo živjeli Iranci - pa i danas u Azerbajdžanu žive i iranojezični Tati i Tališi), a poteklo bi od riječi za "hram vatre" (L. Kiss, *Földrajzi nevek etimológiai szótára*, Budapest 1980, str. 68). -Ponegdje se može naći tumačenje da ime Azerbajdžana zapravo znači "ognjena zemlja", "zemlja vatre" (tako npr. u *Ēnciklopedičeskij slovar Brokgauz*, I, S.-Peterburg 1890).

10 Usp. i sgrč. *Adarbigána*, sirij. *āθorbāigān*.

11 Prelazi se na latinicu turskog tipa.

12 Usp. engl. *Azerbaijan* (rjeđe *Azerbaidjan*), njem. *Aserbajdschan* (rjeđe *Azerbajdschan*, *Azerbaijan*), franc. *Azerbaidjan*, češ. *Ázerbájdžán*, rus. *Azerbajdžan* te još npr. šved. *Azerbajdzjan*, latvij. *Azerbajdzāna*, gruzij. *azerbaižani*, hind. *āzarbaijān*, svahili *Azerbaijan*, kin. *āsāibàijiāng* itd. - ali polj. *Azerbejdžan* i starije rus. *Azerbejdžan*, *Aderbejdžan*.

13 V. i u *Bol'saja sovjetskaja ěnciklopedija* 1, Moskva 31970. - Književni jezik Turkijaca

3. BOCVANA I BOFUTACVANA

Na jugu Afrike smjestila se zemlja Bocvana. U drugoj polovici XIX. stoljeća države koje su bile na tom području napadali su Buri iz Transvala i Oranja i Englezi iz Kaplanda. Od 1885. godine zemljom vlada Velika Britanija; protektorat je, na engleskom jeziku, nazvan *Bechuana-Land Protectorate*. Taj se protektorat u nas onda nazivao *Bečuana*, *Bečuanalend*, a neki su pisali i *Bechuana*, *Bechuana-Land*, *Bečuanaland*. Od 1966. godine Bocvana je nezavisna republika, članica Komonvelta.¹⁴ Ime Bocvane u nas se treba pisati upravo *Bocvana* (kao što općenito imena zemalja pišemo na hrvatskom u pohrvaćenu obliku), i tako se i piše u jezično bolje sredenim hrvatskim atlasima i naprimjer u izdanjima Leksikografskog zavoda "Miroslav Krleža" - u 3. izdanju *Opće enciklopedije* (ali se u njoj na nekim kartama Afrike vidi kratica *Bot.*) i u *Atlasu svijeta* (1988.). Neki ime te zemlje ipak pišu za hrvatski jezik pogrešno *Botswana*. Jedno srednje rješenje, *Botswana*, često je u hrvatskim zemljopisnim atlasima za osnovne i srednje škole.

Bocvana ima površinu nešto više od deset puta veću nego što je površina Hrvatske, a pet i malo puta manje stanovnika nego naša zemlja: više od 800 000 (početkom osamdesetih godina). Narod Cvana čini oko devet desetina stanovništva. Službeni su jezici cvana i engleski.

Tri puta više Cvana živi u Južnoj Africi: više od 2 300 000 (također procjena za početak osamdesetih godina), što je nešto više od 8% stanovnika Južne Afrike. - Jezik cvana po jednom je pregledu po broju govornika 127. jezik svijeta (npr., od evropskih jezika nešto više govornika imaju, naviše, galicijski, litavski i gruzijski, a manje govornika imaju slovenski, čuvaški, makedonski, latvijski i drugi).¹⁵

Želeći ublažiti apartheid, Južnoafrička je Republika osnovala na svom teritoriju *domovine*, *homelands*. *Domovina* je samo drugi naziv za ono što se ranije nazivalo *bantustan*. Naime, od 1963. godine u Južnoj Africi postojali su bantustani, rezervati, koji

---

XIV. stoljeća u Azerbajdžanu, zapadnoj Perziji, Iraku i istočnoj Anadoliji prije Osmanlija, kao jezik prethodnik azerbajdžanskog - naziva se upravo *azeri*. - V. npr. u *Povijest svjetske književnosti* 1, Zagreb 1982, str. 199.

14 Osnovni povijesni i demografski podaci uzeti su uglavnom iz *Opće enciklopedije*, ali i iz drugih djela, npr. V. Krupa, J. Genzor, L. Drozdík, *Jazyki sveta*, Bratislava 1983.

15 Jezik cvana spada u jezike bantu (na jugu Afrike među njima su još jezici zulu, kosa, suto i drugi, a drugdje npr. svahili, kao afrički jezik s najviše govornika južno od Sahare), a ti su dio bantoidnih jezika (na koncu dio kongosaharske jezične natporodice). - Narod Cvana u nekim se hrvatskim školskim atlasima naziva po starijem imenu *Bečuani*. - Evo što se još može pročitati o spominjanim imenima: "Zemlja se zove po narodu [koji se zove] Batswana ili Tswana. Jezik je Setswana ili Siswana." (Tako su napisana engleska imena u *The New Encyclopædia Britannica, Macropædia*, Chicago¹⁵1983.).

obuhvaćaju manje od petine površine te zemlje, za Afrikance, koji čine gotovo tri četvrtine stanovništva. Prvi je "osnovan" Transkej, a kasnije još Bofutacvana, Kvazulu, Venda, Lebova, Basoto-ba-Borva, Mačangana. Bantustanima je "dana" samouprava", a onda ih je Južnoafrička Republika proglasila nezavisnima: tako su se "osamostalili" Transkej 1976. (glavni grad Umtata), Bofutacvana 1977. (glavni grad Mmabatho), Venda 1979. (glavni grad Thohoyandou), Ciskej 1981. godine (glavni grad Bisho)... – Tosu komadičaste državnice: naprimjer, Bofutacvana ima šest dijelova koje presijecaju južnoafričke ceste.¹⁶ Imena tih državnica pišu se na engleskom jeziku ovako: *Transkei*, *Bophutatswana*,¹⁷ *Venda*, *Ciskei*. Vjerojatno je osnovna svrha tih državnica, za koje se nikako ne može reći da su međunarodno priznate, ta da se naizgledno poboljša položaj crnačkog "dotadašnjeg" stanovništva Južne Afrike: ako ti crnci nisu građani Južnoafričke Republike, ne može se tvrditi da oni u toj zemlji nemaju građanska prava, jer, eto, oni nisu njezini državljani. Bjelovladna je država htjela da što više Zulua, Kosa, Sota i drugih budu državljani *domovina*, tobože drugih država.

U godini 1992. ime Bocvane spominjalo se u hrvatskom tisku vjerojatno više nego ikad dotad. Naime, na jedno od natjecanja za *miss* svijeta, na kojem su bile predstavnice iz 83 zemlje, poslana je i hrvatska ljepotička. To je natjecanje bilo 12. prosinca, u turističkom mjestu zvučna imena *Sun City*.¹⁸ Često se na radiju i televiziji govorilo i u tisku pisalo da će natjecanje biti u Bocvani. No ispostavilo se da to turističko mjesto nije u Bocvani, nego u Bofutacvani.

Tako je u tjednom televizijskom rasporedu u *Vjesniku* od 11. prosinca za subotu 12. prosinca bila ovakva najava: "22. 00 Botswana: Izbor za Miss svijeta '92, snimka". – U *Večernjem listu* od istog dana, također u tjednom pregledu, ista je snimka najavljena ovako: "22. 00 Boputcvana: Izbor za Miss svijeta '92, snimka". – U tjedniku *Globus* od istog dana u sličnom je pregledu najava bila ista kao u *Vjesniku*. U *Slobodnom Tjedniku* od 11. prosinca tekst o izboru svesvjetske ljepotičke počinje riječima: "U dalekoj Botswani...".¹⁹ – Što se tiče pregleda televizijskih programa, izgleda da u izvorniku koji je Hrvatska televizija razaslala uredništvima novinā nije pisalo "Botswana".

16 To i drugo provjereno na raznim kartama, npr. na karti Africa Central & Southern, Scale 1:5 000 000, John Bartholomew & Son Ltd, Edinburgh 1988; na turističkoj karti Južne Afrike koju je izdao South African Tourism Board. Karte mi je ljubazno posudio Dragan Kušt, kojemu se naj-ljepše zahvaljujem.

17 U *Općoj enciklopediji* piše da se ime čita *Bofutacvāna*.

18 Evo kako piše u članku *Izbor za Miss svijeta* (s nadnaslovom *Iz Boputcvane*) u *Večernjem listu* od 11. prosinca: "...svečanost ljepote ... organizirana u južnoafričkom turističkom središtu Sun Cityju - novom velebnom Lost Sityju [!] - kompleksu koji je sagrađen na prostoru negdašnjeg središta afričkih kraljeva." (*Večernji list*, 11. XII. 92, 28) - Sun City nalazi se južno od nacionalnog parka Pilanesberg, u onom od šest komada Bofutacvane koji je smješten jugoistočno od Gaboronea (glavnoga grada Bocvane), prema Johannesburgu.

19 U članku *Tri Hrvatice za Miss svijeta* u *Vjesnikovu* pregledu tjednog televizijskog programa pisalo je da će izbor za *miss* biti "u dalekoj Botswani". - I u članku o snimci u *Globusu*

U informativnoj televizijskoj emisiji *Slikom na sliku* 14. prosinca njezin je voditelj Dubravko Merlić rekao da je izbor za *miss* bio "u takozvanoj Bocvani". Zbog svoje nesigurnosti u poznavanju zemljopisa juga afričkoga kontinenta voditelj emisije "osporio" je Bocvani pravo na njezino ime, a vjerojatno je mislio na "državu" Bofutacvanu.

Očito je da se imena države Bocvane i pokrajine Bofutacvane brkaju, kao što se naprimjer brkaju imena Tajlanda i Tajvana, ili kao što su nedovoljno obaviješteni ljudi na Zapadu (i drugdje) takoreći redovno brkali Jugoslaviju i Čehoslovačku, ili kao što su na početku velikosrbijanskog rata protiv Hrvatske bila brkana imena države Slovenije²⁰ i hrvatske pokrajine Slavonije (a sjetimo se i toga da slično ime ima i Slovačka). - Pokrajina koju Južna Afrika naziva Bofutacvanom u nas je još i krivo nazivana imenom *Boputcvana*,²¹ bez -a-.

4. GORSKI KARABAG, GORSKI KARABAH

U našim se javnim glasilima jedna kavkaska pokrajina naziva *Nagorno-Karabah* (i *Nagorno Karabah*), *Nagorni Karabah* i rijetko *Gorski Karabah*. Ona je dio Azerbajdžana, ali odvojena je od njega: okružena je Armenijom i Turskom. Većinu stanovništva čine Armenci.²²

---

bilo je napisano slično: da je izbor za *miss* svijeta "u dalekoj Botswani", i preciznije, "u južnoafričkom turističkom središtu Sun Cityu, točnije u novoizgrađenom Izgubljenom gradu" (*Globus*, 11. XII. 92, 26).

20 Kad je već ovaj dio članka potaknut takoreći izborom jedne svjetske ljepotičke, da spomenem i ovo brkanje: na jednoj se fotografiji zagrljenih *misica* Slovenije i Hrvatske, objavljenoj u *Večernjem listu*, na lenti prve lijepo vidjelo pogrešno napisano englesko ime njezine domovine: "Slovania". - Što se tiče raznih imena država i nepoznavanja zemljopisa, hrvatski komentator emisije izbora za svjetsku *miss* nazvao je Tajvan Kinom. Naime, lijepo se čulo na engleskom da se spominje *Republic of China*, i vidjela se tajvanska zastava. Također, taj komentator nije znao izgovoriti ime Šrilanke: nakon dva-tri slaba pokušaja s dosta smijuljenja, odustao je.

Nažalost, nisu mi bili dostupni nijedan rječnik ili gramatika jezika cvana, ni neki priručnik s podacima o fonologiji jezika bantu, pa da vidim kakav je odnos imena *Botswana* i *Bophutatswana* (čini mi se najvjerojatnijim da se i u cvanskom jeziku ona pišu upravo tako). Prefiksarno *bo-* u oba imena oznaka je jedne klase imenica (nešto slično hrvatskom rodu), a *-phuta-* očito ima neko dopunjavajuće značenje. - Također, što se tiče toga da *ph* treba čitati kao */f/*, tako je dano i u *Općoj enciklopediji* i npr. u knjizi *Ilustrovaný encyklopedický slovník* I (Prag 1980). Ali u jednom ruskom pregledu narodâ svijeta (*Narody mira. Istoriko-ètnografičeskij spravočnik*, gl. red. Ju. V. Bromlej, Moskva 1988) ime *Bophutatswana* na ruskom je napisano kao *Bopotatsvana*, pa je moguće da se zapravo radi o izgovoru */ph/*.

21 Vidi bilj. 18.

22 Pokrajina ima 4400 km² - što je 2.8% površine Azerbajdžana - a početkom osamdesetih imala je nešto više od 160 000 stanovnika. Po popisu iz 1973. g. imala je 153 000 stanovnika (sav

U I. stoljeću to područje pripada zemlji Arcah, koja je dio kavkaske Albanije (Agvanije).²³ U III.-V. st. širi se tamo kršćanstvo, a od VIII. stoljeća zavladaju Arapi i šire islam. U IX.-X. st. Arcah je opet dio kavkaske Albanije. Sredinom XI. stoljeća njime zavladaju Seldžuci, a od oko 1230. Mongoli: od tog se vremena naziva današnjim imenom. U XVII.-XVIII. stoljeću za pokrajinu ratuju Iran i Turska. Karabaški je kanat bio samostalan - tada jedini od svih armenskih područja - od sredine XVIII. stoljeća do 1805. godine, kada je pripojen Rusiji.²⁴ Danas se u toj pokrajini ratuje: Armenci bi htjeli da bude dio Armenije, no Azerbajdžan to ne dopušta.

Očito je da je ime pokrajine k nama dospjelo posredstvom ruskog jezika: na ruskom je to *Nagórnyj Karabáx*, a ime za administrativno područje - osnovano 1923. - jest *Nagórno-Karabáxskaja Avtonomnaja Oblast'*. K nama je ono samo preneseno kao *Nagorno-karabaška Autonomna Oblast*, a sreće se i *Autonomna Oblast Gornji Karabah*. Iz prvog je službenog imena (u kojem bi pridjev morao biti točnije napisan kao *Nagornokarabaška*) onda izvedeno *Nagorno-Karabah*.²⁵ - U mnogim se novijim atlasima i enciklopedijama izdanima na engleskom jeziku samo transliterira rusko ime kao *Nagorno-Karabakh*. - Treba spomenuti i to da je rusko ime prije bilo i *Karabág*.²⁶

Mislim da nema nikakva razloga za to da se hrvatski egzonom u ovom slučaju ugleda na posrednički jezik: pokrajina se u nas češće spominje tek u posljednje vrijeme, i ne može se govoriti o nekoj dugotrajnoj udomaćenosti imena (kao naprimjer u imenu blize Armenije ili Gruzije, koje se na armenskom i gruzinskom zovu *Hajastan* i *Sakartvelo*, no za nas su *Armenija* i *Gruzija*).

Prvi dio imena kavkaske pokrajine mora biti *Gorski* (a ne prilagođen ruski pridjev *Nagornyj* i sl.) - jer rus. *nagórnyj* prevodi se na hrvatski kao "bregovit, brdovit, brdski, planinski (kraj); visok, strm (obala)".²⁷ Uostalom, tako za nas nisu pravilna imena

Azerbajdžan imao je nešto više od 6 300 000). Malo više od četiri petine stanovništva jesu Armenci, ostali su uglavnom Azerbajdžanci.

23 Grčko ime *Albanía* (- lat. *Albania*) za pokrajinu na Kavkazu - spominje se u antičko doba - samo se slučajno podudara s imenom Albanije na Balkanskom poluotoku. Kavaska je Albanija pokrajina koja se na armenskom zvala *Ajvan(k^h)*, pa je iz toga došlo grč. *Albanía*. - Podaci su iz jednog članka iz erevanskog časopisa *Patma-banasirakan handes / Istoriko-filološki časopis*, 1/1990.

24 O povijesti kavkaskog Azerbajdžana v. u odjeljku o tom imenu.

25 Prvo je naše ime iz 3. izdanja *Opće enciklopedije LZ*, drugo iz rječnika R. F. Poljanca i S. M. Madatove-Poljanec (*Rusko-hrvatski ili srpski rječnik*, Zagreb 1987, str. 1017).

26 U ruskom izdanju Brockhausove enciklopedije prvo je navedeno ime *Karabax* i onda u zagradi još i *Karabag*. - *Brokgauz Ėnciklopedičeskij slovar'*, Tomъ XIV, S.-Peterburgъ 1895, str. 412-413. - Usporedi i pisanje *Karabagh* u *Stielers Hand-Atlas* (Gotha 1905, karta 49).

27 Na primjer, u slovenskim je javnim glasilima *Gorski Karabah*. - Za značenje ruskog pridjeva v. u R. F. Poljanec, S. M. Madatova-Poljanec, *nav. dj.*, str. 402).

North Carolina, South Carolina i sl., nego *Sjeverna i Južna Karolina* (s prilagodavanjem imena *Carolina*).

Glavni dio imena, drugi, na armenskom je jeziku *Karabay*.²⁸ Očito je da se radi o turkijskom imenu, s prvim dijelom *kara* "crn".²⁹

Armensko γ jest zvučni velarni frikativ (mekonepčani tjesnačnik ili strujnik);³⁰ u hrvatskom se jeziku to γ čuje u izgovornoj cjelini kao zvučan parnjak za naš *h*, npr. u *strah ga je* [strāy_ga_je].³¹ U naš se jezik to γ sasvim prirodno može prenijeti kao *g*, što bi bilo bolje nego prenijeti *ga* kao *h*.

Rusko ranije kolebanje između oblika *Karabág* i *Karabáx* vjerojatno je takvo zbog južnoruskoga frikativnoga γ na mjestu običnoga *g*.³² Naime, u južnoruskom izgovoru nominativno *Karabág* jest [kəɾabáx], u genitivu je [kəɾabáyə] itd. Od nominativnoga [kəɾabáx] i od pridjevskih oblika s [kəɾabáxsk-] nastalo je onda pisano *Karabáx*.

Doduše, zapravo nema razloga da armensko γ ne prenesemo u hrvatski jezik kao *h*. Naime, u obama slučajevima imamo jedan hrvatski glas za dva armenska glasa: prema armen. *g:x:γ* imali bismo ili *g:h:g* ili *g:h:h*.

28 Tako sam našao u više članaka na armenskom jeziku u erevanskom časopisu spomenutom u bilj. 23.

29 Za drugi dio u *Karabay* ne znam što bi značio. U turkijskom etimološkom rječniku È. V. Sevortjana (*Ètimologičeskij slovar' tjurkskih jazykov. Obščetjurkskie i mežtjurkskie osnovy na bukvu B*, Moskva 1978) i staroturkijskom rječniku (*Drevnetjurksij slovar'*, Redaktory V. M. Nadeljaev, D. M. Nasilov, È. R. Tenišev, A. M. Ščerbak, Leningrad 1969) našao sam samo *bāy* "vrpca, traka, konopac; okovi", od glagola *bay-* "vezati", no među desetinama primjera iz svih turkijskih jezika nema riječi koje bi bile povezane s nazivom za goru, gorski lanac ili nešto slično.

30 A. S. Garibjan, *Armjanskij jazyk*, str. 96; u knj. *Jazyki Azii i Afriki* I, otv. red. M. S. Andronov, Moskva 1976. - Taj se armenski glas u latiničkoj transkripciji piše ili kao γ ili kao λ . Tako se u ruskom jeziku ponekad kavkaska Albanija naziva Agvanijom (*Agvanija*); v. i bilj. 23.

Zbog sličnosti tih imena u beogradskom su tisku (npr. u časopisu za popularizaciju znanosti *Galaksija*) objavljivani su članci o tobožnjem kavkaskom porijeklu balkanskih Albanaca, no ti su članci bili pisani i iz politikantskih razloga, kako bi se "dokazalo" da Albanci nemaju nikakva prava na krajeve u kojima danas žive.

31 V. E. Barić i dr., *Gramatika hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb ²1990, str. 15 (o izgovoru *h*: str. 25-8); D. Brozović, *Fonologija hrvatskoga književnog jezika*, str. 403-4 (o *h* kao [h] i [x]; str. 399), u knj. S. Babić i dr., *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb 1991.

32 U ruskom jeziku također postoji frikativno γ , no ono se u standardnom jeziku sreće samo u nekoliko riječi (npr. *bog* [box], gen. *bóga* [bóγə]). U južnim se govorima frikativno γ izgovara na svakom mjestu umjesto *g*. Usporedi ranije prenošenje u ruski: *Praha* -> rus. *Praga*, *Heinrich Heine* -> rus. *Gejnrix Gejne*, *hydro-* -> rus. *gidro-*. V. npr. A. V. Isačenko, *Fonetika spisovneju ruštiny*, Bratislava 1947, str. 153-4.

Dakle, smatram da bi bilo pošteno od naših glasila da promijene "udomaćeno" ime što su ga dala kavkaskom "Nagorno-Karabahu" i slična - na točnije: *Gorski Karabag* ili, što je povezano s prenošenjem armenskoga γ u hrvatsko h , možda na *Gorski Karabah*. Što se pak tiče mjesta naglasaka, točnije bi bilo *Karabāg* (*Karabāh*). Pridjev je *karabāški*, *gorskokarabāški*.

5. TAJSKA

U hrvatskom se jeziku već desetljećima upotrebljava ime zemlje *Tajland*: otprilike od vremena kad je ta zemlja "promijenila" ime. U izdanjima Leksikografskog zavoda "Miroslav Krleža" - u *Općoj enciklopediji*, *Leksikonu* i u *Atlasu svijeta* - također se piše *Tajland*, a većinski narod te zemlje naziva se imenima *Tai*, *Thai*, *Tajlandani*, a njihov jezik *tai-jezik*. U hrvatskim zemljopisnim atlasima za osnovne i srednje škole i u drugima ime zemlje većinom se piše kao *Tajland*, a veoma rijetko kao *Thailand*.

Od XII. stoljeća dio zemlje domaće je stanovništvo zvalo i imenom koje smo mi, posredstvom zapadnoevropskih jezika, preuzeli kao *Sijām*. Stanovnike smo zvali *Sijāmcima*.³³ Od XIII. stoljeća rabi se među njima i ime *Sukot^hai*.

Po vladinoj uredbi iz 1939. godine zemlja nosi na tajskom jeziku službeno ime *Məəŋ T^hai*, što znači doslovno "zemlja Taj", tojest "tajska zemlja".³⁴ Nije se dogodilo ono za što se ponegdje tvrdi da se dogodilo: da je zemlji ime promijenjeno u *Tajland*.³⁵ Naime, očito je da *Tajland* nije ime te zemlje ni na jednom od njezinih jezika. Ono nije ni hrvatsko: nije načinjeno po pravilima hrvatske tvorbe riječi. Ime *Tajland* tek je neznatno preinačeno englesko ime *Thailand*, a koje je samo prijevod imena *Məəŋ T^hai*.³⁶ K nama je ime *Tajland* dospjelo koncem tridesetih ili početkom četrdesetih godina iz engleskog ili iz njemačkog jezika. - Tako se naprimjer u rječniku *Hrvatskoga pravopisa* A. B. Klaića i F. Čipre (1944., pretisak 1992.) za *Siam* kaže da je to "kraljevina u Stražnjoj Indiji (danas Thai)", a pod *Thai* daju se genitiv i instrumental *iz Thaiā*, *pod Thaiem*.

33 Postoji i medicinski termin *sijamski blizanci*, za blizance srasle na jednom dijelu tijela: uveden je po jednom takvom paru iz Sijama iz XIX. stoljeća. - Također, jedna se vrsta mačaka naziva *sijamskom mačkom*. Nju je prvo gajila sijamska elita.

34 U *Općoj enciklopediji* možemo pročitati službena imena "Tajlanda" *Prathet Thai* ili *Muang Thai*. (V. još i u L. Kiss, *Földrajzi nevek etimológiai szótára*, Budapest 1980) U prvom je *prathet* "država" posuđenica iz palijskog jezika, koji je važan i za tajske budiste. - Na sličan se način izvorno ime piše i u enciklopedijama i sličnim izdanjima drugih naroda.

35 *Leksikon* Leksikografskog zavoda, Zagreb 1974; *Opća enciklopedija*, Zagreb 1982; *Atlas svijeta*, Zagreb 1988. - Evo kako se može odabrati pravilan iskaz: "...u 1939. službeno je ime promijenjeno sa Sijam na Prathet Thai, ili Tajska [u engleskom izvorniku piše Thailand, 'Tajska zemlja'] - doslovno, 'zemlja slobodnih'" (*The New Encyclopædia Britannica, Macropædia*, Chicago...¹⁵1983).

36 L. N. Morev, Ju. Ja. Plam, M. F. Fomičeva, *Tajskij jazyk*, Moskva 1961.

Možda se takvim imenom, *Thai*, upravo i htjelo izbjeći nehrvatsko *Tajland* (ili *Thailand*). - U hrvatskom izdanju *Geografskog atlasa* beogradske Geokarte (1972.), u kojemu je zaista dosta pažnje posvećeno dobru pisanju imenā, ipak je ostavljeno nehrvatsko ime, englesko *Thailand*.³⁷

U hrvatskom jeziku prema posredničkom njemačkom *Finnland, Finnen* načinjeno je *Finska, Finci*, prema *Schottland, Schotten* - *Škotska, Škoti* (s /-k-/ u /šk-/ po engleskom i škotskom /sk-/-; Škotska se na škotskom i na engleskom zove *Scotland*). Kako je u "Tajlandu" većinski narod onaj koji sebe na svojem jeziku zove, u raznim dijalektima, *t^hai, tai, dai* - sasvim je opravdano da se načini hrvatsko ime *Tajska*. Uostalom, tako su svoje ime za tu zemlju načinili naprimjer Slovenci (*Tajska*), Česi i Slovaci (*Thajsko*), Mađari (*Thaiföld, s föld* "zemlja").

Postoji i opravdanje za to da se ime *Tajska* uklopi među hrvatska imena za druge zemlje: očito je u hrvatskom jeziku veoma obično da ime zemlje bude poimenčen pridjev ženskog roda (*hrvatska zemlja* -> *Hrvatska*): *Bugarska, Češka, Danska, Engleska, Finska, Francuska, Grčka, Irska, Mađarska/Madžarska, Norveška, Njemačka, Poljska, Rumunjska, Slovačka, Španjolska, Švedska, Švicarska*. To jesu imena samo za evropske zemlje - neka stara, a neka nova i napravljena po starijem obrascu - no nema zapreke za to da se isti način imenovanja³⁸ uporabi i za imena zemalja na drugim kontinentima ako nam je to potrebno.

Nema razloga da se u hrvatskome književnom jeziku daje prednost imenu *Tajland* pred imenom *Tajska*:³⁹ u prvom je nehrvatsko *-land*, koje je zaista nepotrebno.

Dakle: bolje je *Tajska*, s pridjevom *tājski*,⁴⁰ te *Tāj* "stanovnik Tajske ili pripadnik tajskog naroda",⁴¹ mn. *Tāji*, ž. *Tājka*. Nikad nije kasno da se nešto promijeni na bolje.

37 Na političkoj karti svijeta u tom su atlasu nehrvatski napisana još ova imena: *Luxemburg, Botsvana* (hibrid između engleskog *Botswana* i hrvatskog *Bocvana*), *Masqat-Omān, Omān aš-šulh, Bhutan, Ceylon*, (Sjeverni i Južni) *Vietnam* te imena nekih otoka koji u vrijeme izdavanja atlasa još nisu bili samostalne države, a danas to jesu, npr. *Seychelles* za Sejšelske Otoke.

38 Gdje se to da, može se koristiti i sufiks *-ija*, v. S. Babić, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, 2. izd., Zagreb 1991, t. 647, str. 198. - Usporedi i slovenska imena *Kitajska, Japonska*.

39 Možda i nekoliko puta na godinu u hrvatskim se novinama znaju pojaviti sklopovi "s Tajlanda", "na Tajlandu": očito netko brka otočnu državu Tajvan s "Tajlandom".

40 Takav je pridjev sasvim običan npr. u pregledima jezikā u hrvatskoj jezikoslovnoj literaturi.

41 1986. g. Tajska je imala nešto više od 52 000 000 stanovnika, od čega su nešto više od polovice Taji, nešto više od četvrtine Lai (jezik lao skupa s tajskim i još nekima spada u tajsku jezičnu porodicu).

6.

Kako su hrvatska imena za nehrvatske zemlje, pokrajine, gradove i drugo - hrvatski egzonimi - također dio hrvatskog rječnika, jasno je da i o njima treba voditi brigu, ma kako se god rijetko ili često u hrvatskom jeziku ona upotrebljavala.

SAŽETAK

Alemko Gluhak, Institut za lingvistička istraživanja, Zagreb
UDK 801.313:808.62. stručni članak,
primljen 9. veljače 1993., prihvaćen za tisak 10. ožujka 1993.

On the names of some countries

Summary

The author considers all the relevant reasons that one should rely on in the selection of the Croatian names for individual countries.

OSVRTI

PRAVA KNJIGA U PRAVI TRENUTAK

(Mile Mamić: *Temelji hrvatskoga pravnog nazivlja*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb 1992, str. 186)

Mlada Hrvatska sveučilišna naklada obdarila nas je potkraj prošle godine još jednom vrijednom knjigom autora Mile Mamića. Knjiga *Temelji hrvatskoga pravnog nazivlja* prva je knjiga u Biblioteci Jezikoslovlje (ili Verbum Croaticum), što na neki način nešto govori i o samoj knjizi i ujedno najavljuje niz sličnih knjiga, što nas neobično veseli.

Mislim da bi bilo vrijedno i korisno temeljitije se osvrnuti na tu knjigu, predstaviti je našoj kulturnoj javnosti.

Knjiga je višestruko zanimljiva. Predmet knjige, kako i sam naslov kaže, jest hrvatsko

pravno nazivlje, i to upravo njegovi temelji. Knjigu nije napisao pravnik nego jezikoslovac, posebno nazivoslovac. Nije to ništa čudno što se je jedan jezikoslovac uhvatio takva posla. Sustavi naziva pojedinih znanosti, djelatnosti, struka, disciplina tvore jezičnu nadgradnju, a ona mora biti u stanovitom suodnosu s književnim jezikom. Normalno je stoga da i sustavi naziva mogu biti predmetom jezikoslovnoga istraživanja. Samo što takva istraživanja zahtijevaju od istraživača izuzetan napor jer se mora duboko prodrijeti u sam sustav naziva, dobro poznavati značenje naziva i njihove međusobne odnose. Vraški je to napor, ali to je uvjet bez kojeg se ne može. Pristup takvoj problematici zahtijevao je temeljito poznavanje nazivoslovlja, što se u novije vrijeme na mnogim sveučilištima uvodi kao poseban predmet. Nije bilo dovoljno poznavati nazivoslovlje općenito, nego humanističkih znanosti posebno